

РЕЦЕНЗИЯ

от проф.д-р Лучия Малинова Ангелова, СУ ”Св. Кл. Охридски”, ФНПП

за дисертационен труд на тема:

Транскултурни аспекти на приобщаващите политики и приобщаващите практики в образованието на ромите

разработен от Илия Бело

за присъждане на образователната и научна степен “доктор”

Област на висше образование: 1. Педагогически науки

Професионално направление: 1.2. Педагогика (Предучилищна педагогика).

Дисертационният труд е в обем от 220 стандартни страници основен текст, включително литературни източници. Структурата на дисертацията включва увод, две глави, изводи и заключение, резюме на получените резултати, като: глава първа – постановка на проблема, глава втора - теоретико-експериментални и организационни параметри на изследването, анализ на резултатите от изследването, заключение, изводи, препоръки, приноси, литература. Към разработката са приложени 3 графики, 135 таблици на основни моменти от разработката.

Дисертационният труд е разделен на две глави. В първата е представена постановка на проблема на базата на литературен обзор и проучване на добри практики и опит по изследваната тема, разбор на основните понятия и термини и предпоставките за изграждане на модела. Във втората глава са описани теоретико-експерименталните и организационни параметри на изследването, както и анализа на резултатите от изследването. В заключението са формулирани изводи и препоръки.

Актуалността на проблема е обусловена от съвременните тенденции при постигането на стабилни междуличовешки взаимоотношения. Изследването е актуално и значимо, имайки предвид необходимостта от осигуряване на достъп до качествено образование на ромските общности в Р. България и Р. Албания и преодоляване на ранното отпадане на децата от училище. Илия Бело характеризира понятието „приобщаващо образование“ като го диференцира от интегриращото образование. Разглежда билингвизма като социално явление и извежда взаимовръзки с други науки, имащи отношение към проблемите на билингвизма — лингводидактика, етнолингвистика, социолингвистика, сугестопедия, психолингвистика. Анализира корелациите между типовете акултурация и типовете билингвизъм.

Трудът е цялостен и балансиран. Извършен е задълбочен анализ на актуалното състояние на образователната система на Република България в контекста на законодателната уредба и ценностите на Европейския съюз (ЕС),

в резултат на който са изведени значими задачи и препоръки за преодоляване на проблемите в предучилищното и училищното образование.

Извършен е обширен теоретичен анализ на ромската култура в исторически план, като са изведени психолингвистични и транскултурни аспекти при обучението на ученици-билингви. Разгледани са в сравнителен план демографски, културни, политически и нормативни аспекти на ромската общност в Р. България и Р. Албания, като е включена и семиотична гледна точка при тяхното анализиране. Критично са интерпретирани концепции за приобщаващо образование в контекста на транскултурните аспекти на ромското включване.

Трудът се характеризира с високо качество на представяне: яснота на позицията и ефективност. Дисертационният труд е добре структуриран и обоснован. Целите, задачите и хипотезата отговарят на приемствеността между отделните части, което дава възможност за оптимално структуриране на практическото емпирично изследване.

В глава втора са представени теоретико-експериментални и организационни параметри на изследването. Формулирани са взаимнообвързани цели, хипотеза, насочена към значими изследователски параметри на проучването и са изведени задачи, които логически я подкрепят.

Целите на дисертационна разработка са свързани с:

- анализа на ромската етническа група в транскултурен аспект в България и Албания, включващ етнографски, езиковедски и културоложки характеристики и свързаните с това приобщаващи политики и приобщаващи практики в образованието на ромите, както и
- проучване на влиянието на тези характеристики върху езиковите контакти и най-вече върху възпитанието и обучението на ромските деца в тези райони в системата на предучилищното и училищното образование, осъществявано най-често в условията на билингвизъм.

Хипотезата на изследването е свързана с предположението, че в условията на членство в Европейския съюз (ЕС) представителите на ромската общност в България имат възможността да се възползват от достъп до по-голям брой и по-адекватни политики и практики за приобщаващо образование в контекста на транскултурните социални и педагогически интеракции в по-голяма степен, отколкото ромите, населяващи територията на Р. Албания. Така, според **Илия Бело**, се преодоляват вкоренените предразсъдъци и се разрешават значителна част от противоречията, които се самоналагат в приобщаващата и интеркултурна среда на живот.

Задачите на изследването са:

- Анализ на съществуващите литературни източници.

- Анализ на актуалното състояние на ромските общности в България и Албания.
- Преглед и анализ на съществуващите политики и практики в приобщаващото образование на ромите в България и Албания.
- Планиране и провеждане на паралелно практическо емпирично изследване – анкета на територията на България и Албания.
- Обобщаване и анализ на получените резултати от проведеното изследване.
- Извеждане на препоръки към практиката и предлагане на нови политики за приобщаващо образование на ромските общности в контекста на транскултурните му аспекти в България и Албания.

Съобразно поставените задачи **Илия Бело** избира и съответните **методи на изследване:**

Използваната система от методи е подходящо изградена и отчита обективно значими резултати: анкетен метод и тестова батерия за оценка на агресията – авторска модификация на въпросника на Бъс-Дюрки, както и статистически методи, чрез които са установени значими връзки, имащи отношение към поставената хипотеза.

За целите на дисертационния труд са използвани количествени, качествени и статистико-аналитични методи.

Данните от изследването са подложени на статистическа обработка, извършени са редица корелационни и дисперсионни анализи, чрез които са потърсени и установени статистически значими връзки, имащи отношение към поставената хипотеза на настоящото изследване.

Исходните резултати от проведеното научно психолого-педагогическо изследване, обобщени в цифров вид, са подложени на серия от статистически обработки с компютърна програма IBM SPSS 19. Резултатите от статистическата обработка са представени в последователността, както следва:

1. Брой на изследваните лица, средни стойности, стандартно отклонение (описателна статистика);
2. Статистически тестове и съответните резултати от тях;
3. Резултати, представени в текст, таблици, графики и анализ на резултатите от изследването.

Представяне на етапите и участниците в изследването:

Представени са коректно етапите на реализирането на експерименталния модел в организационен план, проведени в периода 2015 – 2017, като са представени участниците в него – деца, учители и родители, равен брой от Р. Албания (експериментална група) и Р. България (контролна група) с българска, албанска, ромска и турска, македонска и гръцка етническа принадлежност.

За целите на изследването участниците са разделени по равен брой в две групи - експериментална – за Р. Албания, и контролна – за Р. България. Участниците от двете групи са представени поотделно в табличен и графичен вид по показателите пол, възраст и етническа принадлежност.

Родителите и учителите, анкетирани за целите на дисертационния труд участват на доброволни начала. Изследването е анонимно.

В изследването участват 37 /тридесет и седем/ родители като част от експерименталната група на територията на Р. Албания, 37 /тридесет и седем/ учители като част от експерименталната група на територията на Р. Албания и 70 /седемдесет/ деца/ученици като част от експерименталната група на територията на Р. Албания.

Участват и 37 /тридесет и седем/ родители като част от контролната група на територията на Р. България, 37 /тридесет и седем/ учители като част от контролната група на територията на Р. България, и 70 /седемдесет/ деца/ученици като част от контролната група на територията на Р. България.

Възможно е разширяване на изследването към конкретните резултати получени от приложената методика, използването им за по-задълбочено анализиране на поведенческата култура и то главно по отношение методическите аспекти на проучването. Това не омаловажава значимите постижения на труда, който е необходимо да бъде публикуван, след като е налице реална представа за творчески и субектно-ориентирани решения, свързани с приобщаващото образование. От изследването биха могли да се извадят и други констатации и изводи, полезни както в теоретичен, така и в практически план.

В кои по-конкретни направления виждам и как биха могли да се открият **основните приноси** и решения в дисертационния труд?

Изследването е актуално и значимо, имайки предвид необходимостта от осигуряване на достъп до качествено образование на ромските общности в България и Албания и преодоляване на ранното отпадане на децата от училище. Авторът характеризира понятието „приобщаващо образование“, като го диференцира от интегриращото образование.

Извършен е задълбочен анализ на актуалното състояние на образователната система на Република България в контекста на законодателната уредба и ценностите на Европейския съюз (ЕС), в резултат на който са изведени значими задачи и препоръки за преодоляване на проблемите в предучилищното и училищното образование.

Извършен е обширен теоретичен анализ на ромската култура в исторически план, като са изведени психолингвистични и транскултурни аспекти при обучението на ученици-билингви. Разгледани са в сравнителен план демографски, културни, политически и нормативни аспекти на ромската

общност в България и Албания, като е включена и семиотична гледна точка при тяхното анализиране.

Критично са интерпретирани концепции за приобщаващо образование в контекста на транскултурните аспекти на ромското включване. Въпреки получените резултати, изследването предопределя необходимостта от по-детайлно проучване и сравнителен анализ на мнения на родители и учители, а също и на ученици от малцинствен произход и на такива извън маргинализираните групи.

Приобщаването и включването на учениците от ромски произход в българското и в албанското общообразователно училище не е самоцел. Неговото прилагане и адекватно осмисляне от цялото общество трябва да се базира на схващането, че учениците от малцинствени групи могат да се интегрират в условията на естествената социална среда, защото имат ресурси и потенциални възможности. Така в голяма степен ще се реализират правата на личността им в съвременното демократично общество.

За пръв път в научната литература е представено подобно изследване, което има за цел изясняване на транскултурните аспекти на приобщаващите политики и практики в образованието на ромите.

Подобно изследване с представяне на действителността по отношение на етническата картина в образователната система е новост не само за Албания, но и представя в широк план ситуацията в България. Така формулирано, то има претенции да надгради и допълни до този момент съществуващите научни търсения и изследвания в българската научна литература, които сами по себе си така или иначе не са в изобилие.

Представена е авторска модификация на тестова батерия за оценка на нивото на детската агресивност по Бъс-Дюрки. Смята се, че моделът е ефективен и би работил добре в мултикултурна среда и в други държави.

Дисертационният труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, на Правилника за неговото приложение, както и на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Приложеният към него автореферат отразява същността на изследването и коректно представя приносите от него.

Въз основа на всичко това предлагам на научното жури да присъди на **Илия Бело** образователната и научна степен „доктор“.

София, 20.09.2018 г.

проф.д-р Лучия Малинова